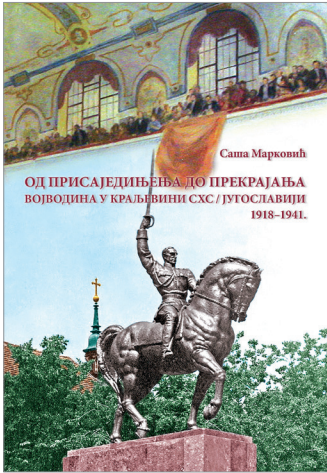

Предраг М. Вајагић¹
Друштво наставника историје Бачке Паланке
Бачка Паланка (Србија)

94(497.113)"1918/1941"(049.32)
Осврћ
Примљен 21/02/2021
Прихваћен 08/04/2021
doi: [10.5937/socpreg55-30765](https://doi.org/10.5937/socpreg55-30765)

САША МАРКОВИЋ, ОД ПРИСАЈЕДИЊЕЊА ДО ПРЕКРАЈАЊА: ВОЈВОДИНА У КРАЉЕВИНИ СХС/ЈУГОСАВИЈИ 1918–1941.

Нови Сад: Архив Војводине, 2020, 514 стр.

Сажетак: Текст представља критички осврт на монографију Саше Марковића, историчара и професора на Педагошком факултету у Сомбору. Монографија представља синтезу досадашњих домета историографије, као и ауторових вишегодишњих истраживања из којих је проистекло више запажених научних радова. Основна намера аутора је да читаоцу пружи јасан и разумљив преглед развоја политичких идеја у српској грађанској мисли Војводине током међуратног периода.

Кључне речи: Војводина, присаједињење, парламентаризам, интегрално југословенство, прекрајање, Краљевина СХС/Југославија

Монографија *Од присаједињења до прекрајања: Војводина у Краљевини СХС/Југославији 1918–1941.*

коју је објавио Архив Војводине у Новом Саду представља резултат вишегодишњег научног рада историчара Саше Марковића. Као врсан познавалац политичких прилика у Војводини током прве половине XX века у свом историографском опусу аутор има неколицину вредних монографија, као и више десетина научних радова. То му је омогућило да у овој монографији синтетизује сву релевантну литературу, објављену грађу, као и архивске изворе из фондова Архива Југославије у Београду, Архива Војводине у Новом Саду, Историјског архива града Новог Сада и Рукописног одељења Матице српске у Новом Саду, а који се односе на историју простора данашње Војводине у периоду између два светска рата. Основна намера аутора је да читаоцу приближи ову тему пратећи развој политичких идеја у српској грађанској мисли, при чему се већ у уводним напоменама издиже изнад актуелне перцепције

¹ pedja1975@gmail.com

политичких и страначких схватања питања Војводине. Употреба овог термина, најчешће није доводила у питање српски национални карактер Војводине, негујући грађански полемички приступ, али је било другачијих виђења који су имали супротне намере од поменутих, разматрајући и идеју националистичког прекрајања ове територије. Ни у једном ни у другом случају, југословенски државни оквир тада није довођен у питање. Контрверзе су по њему дошле са инсистирањем на политичком и етатистичком одређењу појма Војводине, што је била последица идеолошког реаговања у социјалистичкој Југославији, федеративно уређеној, и њеног оповргавања у постјугословенском периоду (Marković, 2020, str. 9).

Методолошки ова занимљива синтеза исписана је на 514 страница, које започињу Уводним напоменама, а затим следи седам тематских целина и Завршно разматрање, које прате списак извора и литературе. У својеврсном прологу насловљеном Печат епохе и „српски фактор” аутор нам је приближио све специфичности које су обележиле прву половину XX века и место српског народа у том периоду. Једна од полазних теза у поглављу Војводина и присаједињење и уједињење 1914–1918. јесте да је Војводина била „неразмрсиво клупко у коме је било скоро исто толико Мађара колико Срба и Немаца” (Taylor, 2001, str. 305). Владајући кругови у Угарској су ово користили као изговор за острашћени однос према српским политичким тежњама и националним интересима, а он је добија на интезитету како је растао међународни углед Краљевине Србије. Стварање југословенске државе након Првог светског рата и интегрисање Војводине у њен састав преко присаједињења са Краљевином Србијом створило је код значајног дела српске елите илузију како су историјски процеси борбе за национални идентитет и државноправни оквир окончани. Управо на погубност оваквог схватања процеса присаједињења указује аутор, сматрајући како је у историјским околностима ово немогуће, а летаргија услед самодовољности претходно учињеним за последицу има казну, која се огледа у немогућности остварења потреба српског народа. Чин уједињења сагледава кроз призму међународних односа током рата и „српске национале интеграције која је била спречавана са обе стране, па је излаз тражен у југословенском уједињењу” (Nikolić, 2008, str. 11–12).

Представљајући политичке борбе и страначке активности у поглављу Војводина и Парламентаризам Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918–1929. аутор даје непосредно сведочанство о једном врло непредвидљивом процесу, који се од почетног надахнућа врло брзо претворио у међусобне обрачуне политичких неистомишљеника, који су за последицу имали крах парламентаризма. Занимљиво је запажање да су генерације млађих политичара, уместо да крену новим путем, лако потпале под утицај старијих политичара који су пројекат југословенске државе потчинили својим личним интересима. Покушај превазилажења политичке кризе у коју је држава запала приказан је у поглављу Војводина и интегрално југословенство краља Александра Карађорђевића 1929–1935. Владарев лични режим власти смеистио је простор Војводине у оквиру Дунавске бановине, једне од девет административних области са центром у Новом Саду. Управо у Дунавској бановини Војводина је добила обресе граница које данас има као покрајина. Спајањем Војводине и Шумадије у бановину је била обезбеђена српска већина, пошто су у Бачкој и Банату већину чинили Немци и Мађари (Vajagić, 2016, 330). Аутор потврђује тезу како су бановине као административне јединице биле у служби наметања идеологије интегралног

Југословенства, иза које је стајао лично краљ. Рекација дела војвођанске опозиције према владаревом личном режиму власти приказана је преко одјека Новосадске резолуције, која је у једном свом делу за „Војводину са Сремом тражила исти положај који ће имати остале покрајине”. Захтеве ове резолуције подједнако су критиковали режим и централе самих опозиционих странака. Критике су према аутору потпуно игнорисале грађанске побуде писаца резолуције, који су по њему тежили ка проналажењу функционалнијег решења уређења државе. При томе су то доживљавали као афирмацију српске националне идеје и њеног државног пројекта.

Друга целина монографије започиње поглављем Војводина и повратак парламентаризма 1935–1939, која нам указује на чињеницу да су режимска Југословенска радикална заједница и њен политички вођа Милан Стојадиновић уживали велики популарност међу бирачима у Војводини. Као основни разлог за подршку наводи се задовољство већинског аграрног становништва политиком владе Милана Стојадиновића, која је извршила отпис дуговања насталог током Велике економске кризе. Неуспех политике Војвођанског фронта или покрета правда се неспремношћу његових лидера да жртвују своју страначку припадност, односно нејасним и унутар себе опречним захтевима.

Поглавље Војводина и споразум Цветковић–Мачек 1939–1941. покушава да нам приближи комплексност предговора који су резултовали споразумом. Једно од питања која су била готово нерешива односило се на простор Војводине, за који су постојали захтеви за поделом и разграничењем између Срба и Хрвата. Српски политички корпус је био јединствен у ставу да је подела Војводине неприхватљива. У поглављу Политичке странке националних мањина у Војводини можемо да сагледамо како је расла самоувереност Немаца са надолазећим нацистичким покретом који опкољавао југословенску краљевину кроз експанзију Трећег рајха Адолфа Хитлера. Ту експанзију је пратила Мађарска на челу са Миклошем Хортијем видевши у томе идеалну прилику за поништење одредби Тријанонског мировног уговора. У таквим околностима није било могуће изградити однос заснован на поверењу између националних мањина и државе. Војни слом Краљевине Југославије у краткотрајном Априлском рату довео је до Прекрајање као епилога, како је насловљено и последње поглавље.

У Закључним разматрањима аутор истиче како је српски народ у Војводини 1918. године прихватио присаједињење без услова о уставном уређењу и без јасно дефинисане перспективе у југословенској држави. Убиством краља Александра I Карађорђевића нестала је личност која је била један од носећих стубова на којима је почивала прва југословенска држава. Њеним нестанком априла 1941. године Срби у Војводини су постали жртве обновљених „мегаломанских идеја” суседних народа и држава. То је био основни разлог великих жртава са којима се српски народ по други пут суочио у првој половини XX века.

Политичка кретања у Војводини била су условљена критиком административно – управне политике, пореске и аграрне политике и питањем поштовања мањинских права. Већина посланика у Народној скупштини који су били из Војводине, остали су лојални ставовима својих страначких централа, прихвативши понуђено државно уређење. Са друге стране политичке активности Немаца и Мађара су биле изазов за југословенску краљевину, јер је требало избећи оквире који су били дозвољени националним мањинама у Аустроугарској монархији.

Оно што је обележило овај период историје војвођанског простора јесте одсуство разумевања и прекомерне тежње за сопственом националном доминацијом. У атмосфери острашћености није било могуће да из сусрета националне различитости дође до међусобног прожимања и општег напретка заједнице. Ипак монографија нам указује на чињеницу како је овај својеврстан „зачарани круг” изнедрио бројне „мисаоне и политичке модуле” који су дали немерљив допринос развоју општих вредности. Њихов историјски усуд је био тај да су често били погешно протумачени или игнорисани због неразумевања и неповерења. Ова монографија је утемељена на бројним документима, релевантној литератури и представља поуздану хронологију историјских процеса и догађаја дугог трајања личности и институција које су обележиле настанак, постојање, али и крај прве југословенске државе на простору Војводине. Њен аутор је остао доследан ставу како је Војводина имала свој особен политички субјективитет у парламентарном плурализму какав је постојао у југословенској краљевини. Он је био углавном уобличен од представника српске политичке елите, коју су карактерисале различите идејне и идеолошке провенијенције. Прекрајање Војводине као епилог овог периода била је последица насилне нивелације националних идеја, при чему је мултинационална реалност била угрожена. Паралела са садашњицом јесте могућност тежње ка културној уравнотежености сопственог националног идентитета и уважавања других уз суживот који је препознат много раније.

Predrag M. Vajagić¹
Society of History Teachers of Backa Palanka
Bačka Palanka (Serbia)

**SAŠA MARKOVIĆ “FROM ACCESSION TO REDRAWING:
VOJVODINA IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND
SLOVENIANS/YUGOSLAVIA 1918–1941”**

Archives of Vojvodina, Novi Sad, 2020, 514 pages
(*Translation In Extenso*)

Abstract: The text is a critical review of the monograph by Saša Marković, the historian and professor at the Faculty of Pedagogy in Sombor. The monograph represents a synthesis of the former achievements of historiography, as well as the author’s years-long research that has resulted in many prominent scholarly works. The author’s basic intention is to offer the reader a clear and comprehensible overview of the development of political ideas in Serbian civic thought of Vojvodina during the interwar period.

Keywords: Vojvodina, accession, parliamentarism, integral Yugoslavism, redrawing, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians/Yugoslavia

The monograph *From Accession to Redrawing: Vojvodina in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians/Yugoslavia 1918–1941*, published by the Archives of Vojvodina in Novi Sad, is the result of the long-term scholarly work of historian Saša Marković. As an outstanding expert on political circumstances in Vojvodina in the first half of the 20th century, the author has several valuable monographs in his historiographical oeuvre, including several dozens of scholarly works. In this monograph, it has enabled him to synthesize overall relevant literature, published materials, as well as archive sources from the records of the Archives of Yugoslavia in Belgrade, the Archives of Vojvodina in Novi Sad, the Historical Archives of the City of Novi Sad and the Manuscript Department of Matica srpska in Novi Sad related to the history of the territory of today’s Vojvodina in the period between two world wars. The author’s basic intention was to bring this topic closer to the reader by following the development of political ideas in the Serbian civic thought, while already in the introductory notes he rises above the current perception of political and party ways of understanding of Vojvodina issue. The use of this term most frequently did not question the Serbian national character of Vojvodina, while promoting the civic polemical approach, but there were different views that had intentions opposite to the above-mentioned ones, also considering the idea of the nationalist redrawing of this territory. The Yugoslav state

---

¹ pedja1975@gmail.com

framework was not brought into question in either case at the time. Controversy arose with the insistence on the political and etatist definition of the concept of Vojvodina, which was the consequence of ideological reaction in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and its refutation in the post-Yugoslav period (Marković, 2020, p. 9).

This methodologically interesting synthesis is written on 514 pages, beginning with *introductory notes*, followed by seven thematic units and *Final considerations*, and the list of sources and references at the end. In the special prologue entitled *The seal of the epoch and the "Serbian factor"*, the author familiarizes us with all the specifics characterizing the first half of the 20th century and the position of the Serbian people in that period. One of the starting theses in the chapter entitled *Vojvodina and Accession and Unification 1914–1918* is that Vojvodina was "an intricate entanglement in which there were almost as many Hungarians as Serbs and Germans" (Taylor, 2001, p. 305). The ruling circles in Hungary used this as a pretext for the zealous attitude towards Serbian political strivings and national interests, whereas it became more intensive with the growing reputation of the Kingdom of Serbia. The establishment of the Yugoslav state after World War 1 and integration of Vojvodina into it, through accession to the Kingdom of Serbia, created an illusion in the substantial part of the Serbian elite that the historical processes of the struggle for national identity and the state and legal framework had ended. The very fatality of such understanding of the accession process is emphasized by the author, who believes that this is impossible in historical circumstances, while lethargy due to self-sufficiency based on the previous accomplishments had the consequence in the punishment reflected in the impossibility of realizing the needs of the Serbian people. The act of unification is seen through a prism of international relations during the war and "Serbian national integration which was being prevented by both sides, so that the way out was sought in Yugoslav unification" (Nikolić, 2008, pp.11–12).

Presenting the political struggles and party activities in the chapter *Vojvodina and Parliamentarism in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians 1918–1929*, the author gives a direct testimony of a rather unpredictable process, which from the initial inspiration quite soon turned into mutual clashes of political opponents, the consequence of which was the decline of parliamentarism. An interesting observation is that the generations of younger politicians, instead of taking a new road, easily fell under the influence of older politicians who subordinated the Yugoslav state project to their private interests. The attempt of overcoming the political crisis affecting the country is shown in the chapter *Vojvodina and Integral Yugoslavism of King Alexander Karađorđević 1929–1935*. The ruler's personal regime of government placed the territory of Vojvodina within the borders of the Danube Banovina, one of nine administrative districts with Novi Sad as the centre. It was in the Danube Banovina that Vojvodina got the contours of today's borders as an autonomous province. This merging of Vojvodina and Šumadija into the Banovina secured the Serbian majority, since the majority in Bačka and Banat was made of Germans and Hungarians (Vajagić, 2016, 330). The author confirms the thesis that *banovinas* as administrative units used to serve for imposing the integral Yugoslavia ideology which was supported by the king himself. The reaction of part of Vojvodina opposition to the ruler's personal regime of power is shown through the echo of Novi Sad Resolution, which in one segment asked "for the same position for Vojvodina with Srem as the position other provinces will have". The requirements of this resolution were criticized both by the regime and the centres of the

opposition parties themselves. According to the author, such criticism completely ignored the civic motives of the resolution makers who, in his opinion, strived to find a more functional solution into the state organization. In addition, they experienced this as an affirmation of the Serbian national idea and its government project.

The second part of the monograph begins with the chapter *Vojvodina and Return of Parliamentarism 1935–1939*, which points to the fact that the regime-loyal Yugoslav Radical Union and its political leader Milan Stojadinović enjoyed huge popularity among voters in Vojvodina. The basic reason for this support is said to be the satisfaction of the majority of agrarian population with the politics of Milan Stojadinović's government that wrote off the debt arising during the Great Economic Crisis (Great Depression). The failure of the politics of Vojvodina Front (Movement) is justified by the unwillingness of its leaders to sacrifice their party affiliation and/or unclear and self-contradicting requests.

The chapter *Vojvodina and Cvetković–Maček Agreement 1939–1941* attempts to bring us closer to the complexity of the negotiations resulting in the agreement. One of the questions almost impossible to solve referred to the territory of Vojvodina that was subject to claims for division and separation between Serbs and Croats. The Serbian political corpus was united in the attitude that the division of Vojvodina unacceptable. In the chapter *Political Parties of the National Minorities in Vojvodina*, we can observe how German self-confidence grew with the emerging Nazi movement surrounding the Yugoslav kingdom through the expansion of Adolf Hitler's Third Reich. This expansion was advocated by Hungary led by Miklós Horthy, seeing in it an ideal opportunity to annul the provisions of the Treaty of Trianon. In such circumstances, it was impossible to build a relationship founded on trust between the national minorities and the government. *Redrawing*, as the last chapter is entitled, was the epilogue of the military decline of the Kingdom of Yugoslavia in the short-lasting April War.

In *Final Considerations*, the author points out that in 1918 the Serbian people in Vojvodina accepted accession without any conditions regarding the constitutional order and without a clearly defined perspective in the Yugoslav state. The assassination of King Alexander I Karađorđević took away the political figure that used to be one of the bearing pillars on which the first Yugoslav state was founded. With its disappearance in April 1941, the Serbs in Vojvodina became victims of the resurrected "megalomaniac ideas" of the neighbouring nations and states. It was the main reason for the great sacrificing faced by the Serbian people for the second time in the first half of the 20th century.

The political trends in Vojvodina were conditioned by the criticism of the administrative-management policy, tax and agrarian policies and the question of respect for minority rights. The majority of Vojvodina representatives in the National Parliament remained loyal to the attitudes of their party centres, accepting the offered polity. On the other hand, the political activities of Germans and Hungarians posed a challenge to the Yugoslav kingdom because it was necessary to avoid the frameworks that were permitted to the national minorities in the Austrian-Hungarian Monarchy.

What marked this period of the history in the territory of Vojvodina is the absence of understanding and excessive aspirations towards own national domination. In the zealous atmosphere it was not possible to achieve mutual understanding and general progress of the community from the encounter of national diversity. However, the monograph points to the fact that this "enchanted circle" of its kind brought about numerous "thought and

political modules" that gave an immeasurable contribution to the development of general values. It was their historical destiny to be often misinterpreted or ignored due to the lack of understanding and distrust. This monograph relies on numerous documents and relevant literature, and constitutes a reliable chronology of historical processes and events, long existence of figures and institutions that marked the establishment, existence as well as the end of the first Yugoslav state in the territory of Vojvodina. Its author consistently maintains the attitude that Vojvodina had its specific political subjectivity in parliamentary pluralism existing in the Yugoslav kingdom. It was mainly shaped by the representatives of the Serbian political elite, which was characterized by different conceptual and ideological provenances. Redrawing of Vojvodina, as an epilogue of this period, was the consequence of the forced levelling of national ideas, with the multinational reality being threatened. A parallel to the present day is the possibility to aspire towards cultural balance between own national identity and respect for others, with cohabitation that was identified much earlier.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Marković, S. (2020). *From Accession to Redrawing: Vojvodina in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians/Yugoslavia 1918–1941*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine [In Serbian]
- Taylor, A. (2001). *The Habsburg Monarchy*. Beograd: CLIO [In Serbian]
- Vajagić, P. (2016). *Rulers of the Danube Banovina*. Novi Sad: Akademska knjiga [In Serbian]
- Nikolić, K. (2008). Serbs and Creation of Yugoslavia. *Istorija 20. veka*, vol. XXVI (2), 9–20 [In Serbian]